

AKSUM

THYATEIRA

A Festschrift

For
Archbishop Methodios
of Thyateira and Great Britain

General Editor

DR. GEORGE DION. DRAGAS

1985
THYATEIRA HOUSE
London W. 2

A Festschrift

In Honour of Archbishop METHODIOS of Thyateira and Great Britain, (1985).

Patrons:

Archbishop Robert Rancie of Canterbury
Cardinal Basil Hume Archbishop of Westminster
Metropolitan Meletios of France

Editorial Committee:

Metropolitan Chrysostomos of Myra, Istanbul.
Archbishop Basil of Brussels
Sir Steven Runciman, Dumfriesshire, Scotland., F.B.A.
Metropolitan Antony of Surozh.
Metropolitan John of Helsinki.
Prof. Gordon Rupp, Cambridge, F.B.A., D.D.
Prof. F. F. Bruce, Manchester, F.B.A., D.D.
Prof. T. F. Torrance, Edinburgh, F.B.A., D.D.

General Editor:

Protopresbyter Dr. George Dragas, Durham, England.

«Ο ΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΜΜΕΝΟΣ ΙΗΣΟΥΣ» ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ *

Υ π ό

Δρος Χρυσστόμου Σ. Κωνσταντινίδη

Μητροπολίτη Μύρων
Καθηγητή τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ κραυγὴ αὐτὴ «Ἥλί, Ἥλί, λαμὰ σαβαχθανί», «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;» (Ματθ. 27, 46, Μάρκ. 15, 34), κραυγὴ πού ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Κυρίου ἐπάνω στὸ Σταυρό, εἶναι κραυγὴ τ ρ α γ ι κ ῆ.

Ἐχει διάσταση πολλαπλή. Πρώτιστα, ἔχει διάσταση ἀ ν θ ρ ὼ π ι ν η, διότι εἶναι συνοφασμένη μὲ ὅλες τὶς προϋποθέσεις καὶ τὰ στοιχεία τῆς ἀνθρώπινης ἀντίδρασης μπροστὰ σ' ἓνα τόσο ἀγωνιώδη θάνατο, ὅπως εἶναι ὁ θάνατος ἐπάνω στὸ Σταυρό. Ἐχει ἀκόμη διάσταση θ ε ί α, διότι αὐτὸς πού πάσχει καὶ πεθαίνει ἐπάνω στὸ Σταυρὸ εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ φυσικά, ὅταν ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ δύο διαστάσεις, δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοηθεῖ καὶ ἡ θεολογικότερη διάσταση στὴν περίπτωση, πού εἶναι ἡ θ ε α ν θ ρ ω π ι κ ῆ διάσταση τοῦ δράματος.

Μ' ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ξέχωρη αὐτὴ κραυγὴ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἔχει τὴ δική της α ἰ ὶ ὄ ν ι α δ ι ἄ σ τ α σ η, πού ἀντανακλᾷ ἐπάνω σ' ὅλες τὶς γενεές τῶν ἀνθρώπων διαμέσου τῶν αἰώνων, καὶ φυσικά καὶ στὴ δική μας γενεά, δηλ. στὸ σύγχρονο χριστιανό, στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς.

Βέβαια μένει ἓνα ἀνεξερευνήτο μυστήριο τὸ τί αἰσθανόταν ὁ Κύριος ὅταν ἔκραζε τὴ φράση αὐτὴ «Ἥλί, Ἥλί, λαμὰ σαβαχθανί».

Κρυπτατικά εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ ποῦμε ὅτι ἦταν μιὰ κραυγὴ ἀπελπισίας καὶ ἐγκατάλειψης, ἀν πάρομε τὰ κυριακὰ αὐτὰ λόγια κατὰ λέξη. Πολὺ περισσότερο πού ὁ Κύριος μιλεῖ σαφῶς, χρησιμοποιοῦντας τὸ ρῆμα «ἐγκατέλιπες», καὶ δὲν ἀποκαλεῖ τὸ Θεὸ «Πατέρα» Του, ὅπως κάνει σ' ἄλλες περιπτώσεις, ἀλλὰ χρησιμοποιοεῖ τὴν ἔκφραση «Θεέ μου», πού δείχνει κατὰ κάποιον τρόπο μιὰ κάποια ἀπόσταση

μεταξὺ τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ Θεοῦ-Πατέρα Του σὲ μιὰ τέτοια στιγμή ὑπερέντασης, καὶ ἐπομένως καὶ ἐγκατάλειψης. Οἱ θεολογικὲς ὁμῶς καθῶς καὶ οἱ εὐρύτερες ἀνθρωπολογικὲς συνέπειες μιᾶς τέτοιας ἐρμηνείας εἶναι αὐτὸ τοῦτο βαριές καὶ σημαντικὲς.

Γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ὁμῶς Παράδοση, ὅπως ἄλλωστε καὶ γιὰ τὴ γενικότερη ἐξηγητικὴ καὶ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ Κυρίου, στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή, ἡ ἔννοια τῆς κραυγῆς αὐτῆς τοῦ Ἰησοῦ ἔχει μιὰ πολὺ πιὸ βαθιὰ σημασία καὶ διάσταση. Καὶ αὐτὴ τὴν εὐρύτερη, μέσα στὴν ὀρθόδοξη Παράδοση, σημασία τοῦ «σταυρωμένου καὶ ἐγκαταλειμμένου Χριστοῦ» θὰ προσπαθήσουμε νὰ προσεγγίσουμε μὲ τὴ σύντομη αὐτὴ μελέτη μας.

* * *

Πρώτιστα θὰ ἤθελα, πολὺ σύντομα, νὰ ἐξετάσω ἐδῶ «τ ἰ δ ἔ ν ε ἰ ν α ι» ἡ κραυγὴ αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ, οἱ λέξεις του αὐτὲς «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;», κατὰ τὴν ὀρθόδοξη Παράδοση.

α) Οἱ λέξεις αὐτὲς δὲν εἶναι ἓνα ζέσπασμα ἀπελπισίας σὲ μιὰ στιγμή ἐγκατάλειψης τῶν φυσικῶν δυνάμεων αὐτοῦ πού ἔπασχε ἐπάνω στὸ Σταυρό. Ὅλοι οἱ ἐξηγητὲς Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς συνάπτουν τὴν κραυγὴ αὐτὴ μὲ τὴν ἀγωνία τοῦ Κῆπου τῆς Γεθσημανῆ, στὴν ὁποία ὁ Χριστὸς εἶχε τὴ βεβαίωση τῆς παρουσίας τοῦ Πατέρα Του καὶ τὴν ἐνίσχυση Του ἀπὸ τὸν ἐξ οὐρανοῦ ἀποσταλέντα ἄγγελο γιὰ νὰ τὸν συμπαρastaθεῖ. «ᾠφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσήχετο. Ἐγένετο δὲ ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν» (Λουκ. 22, 43-44)¹.

* Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν εὐρύτερη ἀναπτυγμένη μορφή μιᾶς Ὁμιλίας-Κειμένου, πού παρουσιάστηκε σὲ μιὰ Συνάντηση Ὁρθόδοξων, Ρωμαιοκαθολικῶν, Ἀγγλικανῶν καὶ Λουθηρανῶν Ἐπισκόπων, φίλων τῆς Κίνησης Focolari τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ κόσμου (Κωνσταντινούπολη, 7-11 Ὀκτωβρίου 1984), μὲ θέμα «Gesù Crocifisso e abbandonato».

1. Βλέπε Κωνσταντινίδου Χρυσστόμου, Μητροπολίτου Μύρων, Ἰδρωσεν ὁ Κύριος ἰδρῶτα αἵματος εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ κατὰ τὴν ὠκτα τῆς ἀγωνίας; ἐν «Ὁρθοδοξία» 20 (1945), σ. 127-138.

Ἐπομένως δὲν ἦταν μιὰ ἀπλή ἐκφραση ἀπελλι-
σίας. Αὐτὸ εἶχε ξεπερασθεῖ γιὰ τὸν Ἰησοῦ τὶς ὥρες
τῆς ἀγωνίας στὴ Γεθσημανή.

β) Δὲν ἦταν μιὰ ἐνδειξη ἀδυναμίας καὶ μεμψιμοι-
ρίας σὲ μιὰ στιγμή πού χρειάζοταν ψυχικὸ σθένος
καὶ υπεράνθρωπη δύναμη γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ τὸ
μέγεθος τοῦ πάθους, σὲ μιὰ στιγμή πού ἴσως διότι
δὲν ἐρχόταν ἡ ἐξ ὕψους δύναμη- νὰ δικαιολογῶταν
ἡ μεμψιμοιρία τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη.
Βέβαια ἡ στιγμή ἦταν ὀδυνηρή. Βέβαια ἡ στιγμή
ἀπαιτοῦσε υπεράνθρωπες δυνάμεις. Καὶ βέβαια σὲ
ἀνθρώπινα πλαίσια κρινόμενη ἡ στιγμή ἐκείνη μο-
ροῦσε νὰ θεωρηθεῖ σὰν μιὰ στιγμή μεμψιμοιρίας.
Ἄλλ' ὅπως λέει ὁ Βυζαντινὸς ἐρμηνευτὴς Εὐθύμιος
Ζιγαβηνός, ἡ στιγμή ἐκείνη ἦταν τόσο ὕψηλῆς ἐξαρ-
σης, ὥστε μόνο σὰν μιὰ στιγμή ἐμπιστοσύνης στὸ
Θεὸ-Πατέρα μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ!

γ) Οἱ λέξεις αὐτὲς τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἦταν, ἀκόμη,
ἄρση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ-Πατέρα ἀπὸ αὐτόν.
Ἔνας ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστούς ἐξηγητὲς τῆς Κ.Δ. τῆς
δυτικῆς ἀγγλοσαξονικῆς παράδοσης, ὁ S. D. Sai-
mond, λέει, ἐρμηνεύοντας τὴν κραυγὴ αὐτὴ τοῦ
Χριστοῦ, ὅτι θὰ μοροῦσε νὰ θεωρηθεῖ «σὰν ξέσπασ-
μα ἐνὸς προσώπου πού στερεῖται 'πρὸς καιρὸν' τῶν
αἰσθητῶν σημείων τῆς κοινωνίας μὲ τὸ Θεὸ καὶ πού
δοκιμάζει μιὰ νέα, ἄγνωστη γι' αὐτόν, καὶ παράδοξη
ἐμπειρία. Ἐνῶ δηλ. αὐτὸς ἐπάνω στὸ Σταυρὸ δια-
τηροῦσε αὐτὸ πού ἦταν γιὰ τὸ Θεὸ-Πατέρα, δηλ.
τὸ ὅτι ἦταν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶχε συνείδηση ὅτι
ἐπασχε σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα καὶ τὴν αἰώνια βουλὴ
τοῦ Πατέρα Του, αἰσθανόταν 'τὴν ἴδια αὐτὴ στιγμή
νὰ στερεῖται τὴ χαρὰ ἐκείνη, πού δημιουργεῖ ἡ κοι-
νωνία μὲ τὸ Θεόν»².

Δὲν νομίζω ὅτι μιὰ τέτοια ἐρμηνεία θὰ ἦταν
θεολογικὰ καὶ κυρίως χριστολογικὰ παραδεκτὴ, διότι
θὰ προϋπέθετε τὴν ἄρση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ
ἀπὸ τὸν Υἱὸ Του καὶ θὰ κατέβαζε τὸν πάσχοντα
Χριστὸ στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀν-
θρώπου δηλ. πού, ὅπως ξέρουμε, σὲ διάφορες στιγ-
μὲς λύπης ἢ εὐφορίας ἔχει καὶ ἀνάλογες ψυχοσυνα-
στηματικὲς ἐμπειρίες καὶ ψυχώσεις. Εἶναι τελείως
διάφορη ἡ ἐμπειρία τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου, πού πά-
σχει κάποιο πάθος τόσο σὲ συνάρτηση μὲ τὸ Θεὸ
ὅσο καὶ σὲ σχέση μὲ τοὺς συνανθρώπους του, καὶ
ἦταν τελείως διάφορη ἡ ἐμπειρία πού εἶχε ὁ Χριστὸς
ἐπάνω στὸ Σταυρὸ σὲ σχέση μὲ τὸ Θεὸ-Πατέρα Του
καὶ σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀνθρώπους πού μετεῖχαν στὶς
στιγμὲς ἐκεῖνες τοῦ Πάθους Του.

δ) Τέλος, οἱ λέξεις ἐκεῖνες τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἦταν
μιὰ διάσπαση τῆς θεανδρικής ὑπόστασής Του, σὲ
τρόπο καὶ βαθμὸ πού νὰ λέμε, πού νὰ μοροῦμε νὰ
ποῦμε, ὅτι τὴ στιγμή ἐκείνη τοῦ «Ἠλί, Ἠλί...»

ἐπῆλθε, ἔστω καὶ στιγμιαία, μιὰ διάσπαση τῆς ὑπο-
στατικῆς ἔνωσης, καὶ ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση, μόνη
τῆς ἐκείνη τῆ στιγμή, λιποψύχησε, κάμφθηκε,
ἀπελπίσθηκε καὶ ἐβγαλε τὴν κραυγὴ ἐκείνη τοῦ
πόνου καὶ τῆς ἀπελλισίας. Κάτι τέτοιο στὴν ὀρθό-
δοξη ἐρμηνευτικὴ Παράδοση-ἀλλὰ φυσικὰ καὶ
στὴ δυτικὴ Παράδοση- εἶναι τελείως ἀπαράδεκτο.
Θὰ πρόδιδε ἓνα ἀνεπίτρεπτο Μονοφυσιτισμὸ, πού
εἶναι ξένος στὴ θεολογία τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.
Θὰ ἦταν αἵρεση.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος στὸ Ὑπόμνημά του στὸν
Εὐαγγελιστὴ Ματθαῖο λέει: «... Διὸ καὶ προφη-
τικὴν ἀφήκε τινα φωνήν, μέχρις ἐσχάτης ὥρας μαρ-
τυρῶν τῇ παλαιᾷ· καὶ οὐχὶ ἀπλῶς προφητικὴν, ἀλλὰ
καὶ ἐβραϊκὴν φωνήν, ὥστε αὐτοῖς γενέσθαι γνώρι-
μον καὶ κατάδηλον καὶ διὰ πάντων δείκνυσιν αὐ-
τοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα»³.

Τουλάχιστο γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ἀνατολικὴ μαρ-
τυρία Παράδοση, καὶ μόνο ἡ Θεολογία πού ἀναπτύχθηκε
καὶ πιστεύεται χωρὶς ἐπιφύλαξη γύρω ἀπὸ τὸ «Θεὸ
Πάθος», φθάνει γιὰ ν' ἀποδείξει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ
γίνει λόγος γιὰ διάσπαση τοῦ θεανδρικοῦ προσώ-
που τοῦ Κυρίου στὴ στιγμή ἐκείνη τοῦ «Ἠλί, Ἠλί...».
Ὁ «Χριστὸς πάσχων», ὁ «Θεὸς πάσχων», «ἡ Ζωὴ
ἐν Τάφῳ», «ὁ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀποθνήσκων Θεὸς»
καὶ ἄλλες ἀνάλογες ἐκφράσεις τῆς πατερικῆς, τῆς
μυστικῆς, τῆς λειτουργικῆς καὶ τῆς ἀσματικῆς
Παράδοσης τῆς Ὀρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλη-
σίας εἶναι ἀρκετὲς γιὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι δὲν μπορεῖ
νὰ γίνει λόγος γιὰ διάσπαση, ἔστω καὶ στιγμιαία,
τῆς θεανδρικής ὑπόστασης τοῦ Κυρίου κατὰ τὴ
στιγμὴ τοῦ «Θεέ μου, Θεέ μου...».

Θεοδώρητος ὁ Κύρου, τὸν Ε' αἰῶνα, στὸ σημείο
αὐτὸ λέει: «Ἐγκατάλειψιν τοίνυν καλεῖ οὐ τὸν
τῆς ἡνωμένης θεότητος χωρισμόν, ὡς τινες ὑπειλή-
φασιν, ἀλλὰ τὴν γεγεννημένην τοῦ πάθους συγχώ-
ρησιν. Παρῆν γὰρ ἡ θεότης καὶ πασχούση τῇ τοῦ
δούλου μορφῇ, καὶ συνεχώρησε παθεῖν πάση τῇ
φύσει μηχανομένη τὴν σωτηριαν»⁴.

* * *

Δὲν πρόκειται, λοιπόν, τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά.
Ἄς προσπαθήσουμε ὅμως νὰ πλησιάσουμε τὴν
ἀλήθεια πού κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν τραγικὴ αὐτὴ
κραυγὴ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τρόπο θεϊκό, κατὰ
φ α τ ι κ ὸ, λέγοντας «τ ἰ ε ἴ ν α υ» ἢ κραυγὴ αὐτῆ.

1. Οἱ λέξεις αὐτὲς τοῦ Κυρίου, πρῶτιστα, εἶναι
μιὰ βεβαίωση τῆς θεότητάς Του. Ἴσως ἔχει παρερ-
μηνευθεῖ ἀπὸ πολλοὺς ἐξηγητὲς καὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς
ἴδιους τὸ γεγονός ὅτι ὁ Κύριος, σὲ μιὰ τέτοια στιγμή,
δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο «Πάτερ μου», ἀλλὰ τὴν
ἐκφραση «Θεέ μου». Ἐνῶ ὅλη ἡ Ὀμιλία τῆς Δια-
θήκης Του, ὅπως περιγράφεται στὸ κατὰ Ἰωάννην

1. Ζιγαβηνού, Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέ-
λιον, 27, 46, PG 129, 732. Βλέπε καὶ Τρεμπέλα Παν., Ὑπό-
μνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι (1951),
σ. 510.

2. Βλέπε Τρεμπέλα Παν., Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Μάρ-
κον Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι (1951), σ. 305.

3. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν
Εὐαγγελιστὴν, Ὀμιλία 88, 1, PG 58, 776.

4. Θεοδώρητος Κύρου, Εἰς Ψαλμὸν ΚΑ', 2, PG 80, 1009.

Εὐαγγέλιο (κυρίως κεφ. 17, 1 κ. ἐξ.), περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν τόσο προσφιλή σ' αὐτὸν ἔκφραση «Πάτερ», «Πάτερ ἄγιε» κλπ., ἐνῶ καὶ στὴν ἄλλη, τὴν ἐξίσου τραγικὴ καὶ ὀριστικὴ γιὰ τὸ πάθος Του στιγμῇ, δηλ. τῆ στιγμῇ ποὺ παραδίδει ὀριστικὰ τὸ πνεῦμα Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, λέει «Πάτερ, εἰς χεῖράς Σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου» (Λουκ. 23, 46), ὅμως στὴν περίπτωσιν αὐτῆ προσφωνεῖ τὸν Πατέρα Του μὲ τὸ «Θεέ μου». Ἀλλ' ἀκριβῶς, αὐτὴ ἡ ἀκριβολόγος χρησιμοποίηση τῆς λέξης «Θεός», σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία «μου», ἀποβλέπει στὸ νὰ ἐξάρει ὁ Κύριος, σὲ μιὰ τέτοια στιγμῇ, τὴν ταυτότητα τῆς φύσης Του μὲ τὴ Θεία Φύση καὶ Ἰπόσταση. Εἶναι αὐτὸ ποὺ λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴ Β' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ του: «Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσωσιν ἑαυτῷ» (Β' Κορ. 5, 19) ἢ αὐτὸ ποὺ λέει ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ: «διὰ πνεύματος αἰωνίου προσφέρει ἑαυτὸν ἄμωμον τῷ Θεῷ» (Ἑβρ. 9, 14).

Ἡ Βυζαντινὸς ἐρμηνευτικὴ Θεοφύλακτος, τὸν ΙΑ' αἰῶνα, λέει σχετικὰ ὅτι ὑπάρχει μιὰ ταυτόσημη συμμαρτυρία τῆς Ἁγίας Τριάδας, σὰν ἐκείνη ποὺ ὑπάρχει στὴ στιγμῇ τοῦ Βαπτίσματος καὶ στὴ στιγμῇ τῆς Μεταμόρφωσης, ὅταν ἀκούεται ἡ ἐξ οὐρανοῦ μαρτυρία: «Οὐτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ ἠδόκησα» (Ματθ. 3, 17 καὶ 17, 5)!

2. *Εἶναι βεβαίωση τῆς ταυτότητας τῆς θέλησης τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὴ θέληση τοῦ Πατέρα.* Δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν δύο θελήσεις, ἀνεξάρτητες πρὸς ἄλληλες, καὶ προπαντὸς δύο θελήσεις ἀντιφερόμενες μεταξὺ τοῦ πάσχοντος Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ποὺ ἐγκατέλειπε αὐτόν. Σὲ μιὰ τέτοια στιγμῇ ἐκπλήρωσης τοῦ αἰωνίου σχεδίου τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ κραυγὴ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι σὰν νὰ ἐπιβεβαιώνει τὴν ταυτότητα τῆς θέλησης μεταξὺ τῶν δύο προσώπων τῆς Τριάδας. Εἶναι σὰν νὰ λέει: Καὶ παρὰ τὸ μέγεθος τοῦ πάθους καὶ τῆς θυσίας, ποὺ φθάνει ὡς τὴν ὑπερβολὴ τῆς ὕστατης αὐτῆς στιγμῆς, ὅπου ὁ Υἱὸς ὀδυνᾶται ἐπάνω στὸ Σταυρὸ μόνος, τὸ θέλημα καὶ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ θὰ ἐκπληρωθεῖ, ἐκπληρώνεται ἤδη, καὶ Ἰδοὺ ὁ Υἱὸς πεθαίνει μόνος καὶ ἐγκαταλειμμένος, διότι αὐτὸ ἦταν καὶ εἶναι τὸ ὕψιστο θέλημα τοῦ σώζοντος Θεοῦ. Αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῆ σημαίνει ἡ ἀντωνυμία «μου» στὴν κραυγὴ τοῦ «Θεέ μου, Θεέ μου...».

Ἡ ἱερὸς Χρυσόστομος λέει στὸ σημεῖο αὐτό: «...Καὶ λέγει Ἡλί, Ἡλί, λαμὰ σαβαχθανί' ἵνα μέχρως ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἰδῶσιν ὅτι τιμᾷ τὸν Πατέρα καὶ οὐκ ἐστιν ἀντίθετος»².

3. *Οἱ λέξεις αὐτὲς τοῦ Ἰησοῦ εἶναι μιὰ βεβαίωση τῆς πραγματικότητας τοῦ Πάθους καὶ τοῦ Θανάτου Του γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου.* Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ πλάτος τῆς ἔννοιας ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν κραυγὴ αὐτῆ τοῦ Ἰησοῦ, πρέπει νὰ θυμη-

θοῦμε κάποια λόγια Του ποὺ μᾶς διέσσωσε ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Λέει ὁ Χριστὸς σὲ μιὰ δεδομένη στιγμῇ τῆς διδασκαλίας Του στοὺς μαθητὲς Του καὶ στὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων: «Διὰ τοῦτο ὁ πατήρ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου, ... οὐδεὶς αἶρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἑμαυτοῦ: ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτὴν: ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρὸς μου» (Ἰωάν. 10, 17-19).

Δίδυμος ὁ Τυφλός, στὸν Δ' αἰῶνα, ὀμιλεῖ γιὰ τὸ σημεῖο αὐτὸ κατὰ τρόπο πολὺ σαφῆ: «...Ἐπεὶ γὰρ συνήδει ἑαυτῷ ἄκραν καθαρότητα (οὐκ ἤδει γὰρ ἁμαρτίαν), ἠπίστατο μὴ ἐπὶ ἁμαρτίᾳ ἐγκαταλελειφθῆναι, ἀλλὰ δι' ἕτερόν τι, τῷ παντὶ συμφέρον. Τοῦτ' οὖν βούλεται φανερόν γενέσθαι, οὐ δι' ἑαυτὸν πάσχοντα, ἀλλὰ διὰ τοὺς ὀρώντας αὐτόν. Γνόντες γάρ, ὅτι δι' αὐτοὺς ἐγκατελείφθη, ὀμνήσουσιν αὐτόν ὡς Σωτῆρα»³.

Ἐπομένως στὸ ἐπίκεντρο τῆς στιγμῆς αὐτῆς, τῆς ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὸ «τετέλεσται», στὸ ἐπίκεντρο τῆς κραυγῆς «Θεέ μου, Θεέ μου...», ὑπάρχει, σὰν ἀπόλυτη καὶ ἀδιαμφισβήτητη αἰτία καὶ δικαιολόγησις τῶν γενομένων, ἡ σωτηρία. Δηλ. ἐμεῖς καὶ ἡ σωτηρία μας. Τὸ «οἱ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν» τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Καὶ αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ μοναδικὴ λέξη, ποὺ ἐπισημαίνει τὴν ἀγωνία, τὸ πάθος καὶ τὴ σταυρωσὴ Του, τὸ «τετέλεσται». Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ὀριστικά, αἰῶνια καὶ ἀμετάκλητα «συντελεσθεῖ» εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἡ ὀποία περνᾷ ἀπὸ ὅλες τῖς στιγμῆς τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὴν τραγικὴ στιγμῇ τοῦ «Θεέ μου, Θεέ μου...».

4. *Οἱ λέξεις αὐτὲς τοῦ Ἰησοῦ εἶναι μιὰ βεβαίωση τοῦ μεγέθους τῆς ἀνθρώπινης ἁμαρτίας,* ἡ ὀποία μόνον μὲ μιὰ τέτοια θυσία μπορεῖ νὰ ἐξουδετερωθεῖ. Ἐχομε δηλ. κάτω ἀπὸ τὴν κραυγὴ αὐτῆ τοῦ Ἰησοῦ μιὰ νέα διάσταση τῆς Θυσίας καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ Θανάτου, ποὺ εἶναι –γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε μὲ ἕνα θεολογικότερο ὄρο– ἡ «ἁμαρτιολογικὴ».

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Κύριος «παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν» (Ρωμ. 4, 25). Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πρωταρχικὴ πίστη τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «Παρέδωκα ὑμῖν ἐν πρώτοις ὁ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη...» (Α' Κορ. 15, 3-4). Πρόκειται γιὰ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ θυσία, διότι πρόκειται γιὰ τὸ Χριστό, «τὸν πάντη ἀναμάρτητον», ὁ ὀποῖος ἐγίνε ἁμαρτία γιὰ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ τὴ δικὴ μας σωτηρία. Τὸ λέει πάλι ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «τὸν γὰρ μὴ γόνοντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ» (Β' Κορ. 5, 21), καὶ «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν

1. Θεοφύλακτος, Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, 15, 34, PG 123, 969.
2. Χρυσόστομος, ὀ.π.

3. Διδύμου Ἀλεξ., Εἰς Ψαλμὸν ΚΑ', 2, PG 39, 1276.

κατάρα. Γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου» (Γαλ. 3, 13).

Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι τὴ στιγμή τῆς κραυγῆς ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ, κατὰ τὴν ὁποία τονιζόταν κατὰ τὸν πῶ ἐντονο τρόπο τὸ μέγεθος τῆς θυσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἔχουμε καὶ τὴ βεβαίωση τοῦ μεγέθους τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου μπρὸς στὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Τὰ πάντα εἶναι φρικτὰ τὴ στιγμή ἐκείνη. Οἱ δυνάμεις τοῦ σκότους δίνουν τὴν τελευταία μάχη τους γιὰ νὰ κρατήσουν τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα καὶ φύση ἀπὸ τὴν ἐξουσία τους. Ἐχει ξεχειλίσει τὸ ποτήρι τῆς ἀνομίας μαζί με τὴν ὀδύνη ποῦ ὑφίσταται ὁ σταυρούμενος καὶ ἐγκαταλειπόμενος Χριστός. Καὶ ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμή τῆς ἔσχατης ὀδύνης, ποῦ ἐγγίζει τὰ ὅρια τῆς ἀπελπισίας, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐξαγορὰ τῆς ἁμαρτίας, ἡ ἐξαγορὰ καὶ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω ἐδῶ δύο ὠραῖα ἀποσπάσματα ἀπὸ δύο Πατέρες μας:

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέει: «Σὺ δὲ μὴ σκόπει πῶς ταῖς παρανομίαις αὐτῶν εἰς ἡμετέραν κέρηται σωτηρίαν. Μετὰ γὰρ τὴν πληγὴν αἱ πληγαὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐκείθεν ἀνέβλυσαν»¹.

Καὶ Δίδυμος ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέει: «Ταῦτα λέγει, ἵνα καὶ τὰ ἐξῆς παύση τὴν ἀράν, καὶ ἐφ' ἡμᾶς μεταγάγη τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς. Ἡμεῖς γὰρ ἔσμεν οἱ γεγονότες ἀποστροφῆ καὶ ἐγκατάλειψις διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν»².

5. Οἱ λέξεις αὐτὲς τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ βεβαίωση τῆς ἐμπιστοσύνης ποῦ ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα Του. Εἶναι πολὺ ἀπλὸς ὁ συλλογισμὸς ποῦ ἰσχύει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Μέσα στὶς σκληρὲς λεπτομέρειες τῆς δοκιμασίας τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ποῦ σὲ ἀνθρώπινα μέτρα θὰ ἔπρεπε νὰ κυριαρχήσει ἕνα αἶσθημα βαθῆς πικρίας καὶ ἀπογοήτευσης, ὁ Ἰησοῦς μένει στέρεα προσηλωμένος καὶ προσκολλημένος στὸν Πατέρα Του, τὸν ὁποῖο καὶ ἐπικαλεῖται μετὰ τὴν ἀφοσίωση καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη ποῦ Τοῦ ἐμπνέει ἡ ταυτότητα τῆς θέλησός Του καὶ ἡ ἀγάπη Του πρὸς Ἐκεῖνον. Ἦταν δοῦλος τοῦ Θεοῦ τὴ στιγμή ἐκείνη καὶ ἐκτελοῦσε τὴ Βουλὴ Του, ἱκανοποιώντας τὴ δικαιοσύνη Του, ἀπαρνούμενος ὀλοκληρωτικὰ τὸν ἑαυτό Του καὶ ἔχοντας συνείδηση ὅτι τίποτε δὲν ἔκαμε ποῦ νὰ ἀποκλείει ἀπὸ αὐτὸν τὸ δικαίωμα, σὲ μιὰ τέτοια στιγμή, νὰ ἀποκαλεῖ τὸ Θεὸ «Θεὸ Του», δηλ. Θεὸ κατεξοχὴν δικό Του.

6. Τελικὰ, θὰ ἤθελα νὰ χαρακτηρίσω τὴν ἔκφραση αὐτὴ τῆς κραυγῆς τοῦ Ἰησοῦ ἐπάνω στὸ Σταυρὸ σὰν μιὰ ἐπαλήθευση τῶν λόγων τῆς Γραφῆς, καὶ συγκεκριμένα τοῦ βιβλίου τῶν Ψαλμῶν.

Πράγματι, ἡ κραυγὴ «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;» εἶναι ἡ ἐπανάληψη ἀπὸ τὰ χεῖλια τοῦ Ἰησοῦ τοῦ γεγονότος, τοῦ τόσο βασικοῦ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ μεσσιανισμοῦ καὶ τοῦ τόσο πλατιά ἀποδεικτικοῦ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐπαλήθευσης τῶν προρρήσεων τῆς Π.Δ. ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ 21ου

ψαλμοῦ. Εἶναι μιὰ ἀκόμη περίπτωση σὰν ἐκείνες ποῦ ἐπαναλαμβάνουν οἱ Εὐαγγελιστὲς στὶς διάφορες φάσεις τῶν παθημάτων καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν λένε «ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τῆς γραφῆς...». Στὴν περίπτωσή αὐτὴ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἐφαρμόζει, καὶ μάλιστα αὐτολεξεῖ, τὰ λόγια τοῦ ψαλμοῦ στὸν ἑαυτό Του. Λέει ὁ ψαλμὸς στὸ 2ο στίχο του: «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι ἵνα τί ἐγκατέλιπες με;» (Ψαλμ. 21, 2). Καὶ στὴ συνέχεια περιγράφονται ὅλες οἱ φάσεις τῆς «ἐγκατάλειψης» αὐτῆς, γιὰ νὰ καταλήξει σ' ἐκεῖνο ποῦ ἔλεγαν οἱ παρόντες στὴ Σταύρωσή Του: «Ἠλπισεν ἐπὶ Κύριον, ρυσάσθω αὐτόν· σωσάτω αὐτόν ὅτι θέλει αὐτόν» (Ψαλμ. 21, 8 καὶ Ματθ. 27, 43).

Ἐπομένως, ἔξω καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε θεολογικὴ ἀξιολόγηση καὶ ἐρμηνεῖα τοῦ ἐπιφωνήματος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, θὰ πρέπει νὰ διδουμε σ' αὐτὸ τὴν ἐπαλήθευση στὸ πρόσωπο καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ Ἰησοῦ ποῦ σταυρώνεται καὶ πεθαίνει, τὴν ἐπαλήθευση τῆς ἀντίστοιχης πρόρρησης τῆς Π.Δ. Τὸ λέει, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, μετὰ σαφήνεια ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Διὸ καὶ προφητικὴν ἀφήκε τινα φωνήν, μέχρις ἐσχάτης ὥρας μαρτυρῶν τῇ Παλαιᾷ...»³.

Καὶ φυσικὰ ἡ ἐπαλήθευση αὐτὴ ἐνέχει τόσο πιὸ μεγάλη σημασία, ὅσο ὅλη ἡ περίπτωσή τοῦ Πάθους καὶ τοῦ Θανάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπάνω στὸ Σταυρὸ καταλήγει σὲ δόξα. Στὴ δόξα τῆς Ἀνάστασης. Ὅπως ἀκριβῶς προλέγει τὰ πράγματα ὁ ἴδιος αὐτὸς 21ος ψαλμὸς περὶ τὸ τέλος του, στοὺς στίχους 24–32, ποῦ καταλήγουν στὸ ἐλπιδοφόρο καὶ χαρμόσυνο γιὰ τοὺς αἰῶνες ἄγγελμα, ὅτι «...καὶ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαφῶ τῶ τεχθησομένῳ, ὅτι ἐποίησεν ὁ Κύριος».

Ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ, στὴν κραυγὴ τοῦ Ἰησοῦ δὲν πρέπει νὰ διδουμε καταρχήν, ὅπως εἶπαμε, μιὰ ἀπογοήτευση ἢ μιὰ μεμψιμοιρία ἢ ὀτιδήποτε ἀνάλογο, ἀλλὰ τὴ βεβαιότητα, ὅτι τὶς τραγικότητες τῆς στιγμῆς ἐκείνης θὰ διαδεχθεῖ τὸ φέγγος τοῦ θριάμβου, ἀπαράλλακτα ὅπως τὰ σκοτάδια τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς διαδέχεται ἡ λαμπροφώρα αὐγῆς τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀνάστασης.

* * *

Κατακλείοντας τὴ μελέτη μου αὐτὴ θὰ ἤθελα, πέρα ἀπὸ τὰ ἐξηγητικὰ καὶ θεολογικὰ δεδομένα, νὰ ἀναφερθῶ σὲ δύο ἄλλα σημεῖα τοῦ θέματός μου, ὅπως τονίζονται αὐτὰ στὴν ὀρθόδοξη Παράδοσή μας. Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶναι πιὸ πρακτικῆς ὕφης καὶ ἀνάγονται στὴν ἀ ν θ ρ ω π ο λ ο γ ι κ ῆ δ ι ἄ σ τ α σ η τῆς κραυγῆς τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Σταυροῦ. Νομίζω ὅτι εἶναι μιὰ πλευρὰ ιδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα.

Τὸ πρῶτο σημεῖο εἶναι τὸ ἐξῆς:

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, μεταξὺ ὄλων τῶν κυριότερων ἐξηγητῶν τῆς ἀνατολικῆς Παράδοσης, βλέπει στὴν κραυγὴ αὐτὴ τοῦ Ἰησοῦ τὴν πιὸ χει-

1. Χρυσόστομος, ὁ.π.

2. Δίδυμος Ἀλεξ., ὁ.π.

3. Χρυσόστομος, ὁ.π.

ροπιαστή ἀπόδειξη πού ἔχουμε γιὰ τὸ μέγεθος τῆς θλίψης καὶ τῆς ἀγωνίας πού περιμένει τὸν ἄνθρωπο, τὸν καθένα δηλ. ἀπὸ μᾶς, σὰν ἀντάλλαγμα τῆς ἁμαρτίας μας καὶ τῆς ἁμαρτωλῆς ζωῆς μας.

Στὴν πραγματικότητα ὁ Ἰησοῦς, ὅπως εἶπαμε καὶ προηγουμένως, οὔτε ἁμαρτία εἶχε, οὔτε μετεῖχε στὴν ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Πέθανε ὅμως γιὰ νὰ ἀνταποδώσει τὴν ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στοῦ Θεοῦ καὶ στὴ θεία δικαιοσύνη, καὶ ἔτσι ἔδωσε τὸ μέτρο τῆς ἀνταπόδοσης αὐτῆς μὲ τὸ μέγεθος τῆς δικῆς Του θυσίας.

Ἔτσι ὅμως βλέπουμε ἐμπρακτὰ καὶ ὡμὰ σὲ ποιὸ ὕψος παθημάτων μᾶς ὀδηγοῦν οἱ ἁμαρτίες μας, ἀπὸ τὴ στιγμή πού καλούμαστε νὰ ἐξιλεωθοῦμε. Φυσικὰ ἡ δικὴ μας ἀνταπόδοση τῶν ἁμαρτιῶν μας, μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἀγωνία καὶ τὴ θλίψη, ποτὲ δὲν πρόκειται νὰ φθάσει στοῦ ὕψους τῆς θυσίας πού ὑπέστη ὁ Κύριος σ' ἀνταπόδοση τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων, ἐξαγοράζοντας μιά γιὰ πάντα, «ἅπαξ» (Α' Πέτρ. 3, 18), τὶς δικές μας ἁμαρτίες γενόμενος ὁ ἴδιος κατάρρα γιὰ μᾶς. «Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγη τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι».

Ἀλλὰ ἐμπρὸς στὴν κραυγὴ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Σταυροῦ Του, θὰ πρέπει νὰ ἀναλογισθοῦμε καὶ μεις σὲ πόση ἀγωνία θὰ μᾶς ὀδηγήσουν οἱ ἁμαρτίες μας, ὅταν θὰ κριθοῦν ἀπὸ τὸν Κύριο.

Ὁ Ὀριγένης λέει σχετικὰ: «Αὕτη ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου Χριστοῦ, τῷ σταυρῷ προσηλωμένου, καὶ ἄλλως δὲ τυποὶ τὸ ἡμέτερον πάθος. Ἡμεῖς γὰρ ἤμεν οἱ ἐγκαταλειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον· εἶτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν, ὥσπερ τὴν ἀφροσύνην ἡμῶν καὶ τὸ πλημμελὲς οἰκειούμενοι...»¹.

Ὅταν κρίνουμε ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ τὰ πράγματα, πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ μᾶς στὴ σύγχρονη ζωὴ μας εἶναι διπλὰ ἀξιοκατάκριτη: πρῶτα διότι εἶναι κεφαλαιώδης ἁμαρτία πρὸς τὸ σταυρωμένο καὶ ἐγκαταλειμμένο Ἰησοῦ, καὶ δεύτερο διότι μὲ τὴν ἐγκατάλειψή μας αὐτὴ χάνουμε τὸν πιὸ ἐχέγγυο συμπαραστάτη, τὸ μόνο πρόσωπο πού μπορεῖ νὰ ἀποβεῖ συναντιλήπτοράς μας στὴν ἀνταπόδοση τῶν ἁμαρτιῶν μας.

Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ὅταν λέει: «Ἄλλ' ἴδωμεν ὁποῖα πρὸς τὸν Πατέρα ὡς ἄνθρωπος ὁ Κύριος φθέγγεται, μεσιτεύων ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πληροφορῶν ὅτι παράκλητος ἡμῶν ἐστιν»².

Ὡραία, ἀλήθεια, προοπτικὴ τῆς ἀνθρωπολογικῆς διάστασης τοῦ «Θεέ μου, Θεέ μου...», πού πηγάζει ἀβίαστα ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη πατερικὴ Παράδοσή μας.

Τὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο σημεῖο, ἀπὸ πρακτικὴ ἀνθρωπολογικὴ ὀπτικὴ γωνία, εἶναι τὸ ἑξῆς:

Βέβαια, ὅταν λέει ὁ Ἰησοῦς «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;», μιλεῖ γιὰ τὴν ἐγκατάλειψή του σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὄχι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ εἶδαμε τί σημαίνει ἡ ἐγκατάλειψη αὐτῆ. Ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἐκείνη περίπτωσή τῆς στιγμῆς τῆς ἀγωνίας τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἔχουμε καὶ τὴν εὐρύτερη ἐγκατάλειψη τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ μέρους τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι περιττὸ νὰ λεχθεῖ ἐδῶ ὅτι ὄλη ἡ ὀρθόδοξη πατερικὴ Παράδοση, κυρίως στοῦ χώρου τῆς πρακτικῆς θεολογίας, τῆς ποιμαντικῆς καὶ τῆς κηρυγματικῆς, ὅταν μιλεῖ γιὰ τὸ σταυρωμένο καὶ ἐγκαταλειμμένο Ἰησοῦ, πού προφέρει τις λέξεις αὐτές, διαβλέπει αὐτὴ κυρίως τὴν ἐξυπονοούμενη ἐγκατάλειψη τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

Ὅσο τραγικὴ ἦταν ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πού περικύκλωναν τὸ Σταυρὸ Του ἐπάνω στοῦ Γολγοθά, φαίνεται ἀπὸ τὴ σειρά τῶν λόγων πού πρόφερε πρὶν παραδώσει τὸ πνεῦμα Του. Ἡ περίπτωσή τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Γραμματέων, καὶ φυσικὰ καὶ τοῦ πλήθους τῶν «παρπορευομένων» Ἑβραίων πού χλεύαζαν τὸ σταυρωμένο Ἰησοῦ, ὡς τὸ σημεῖο μάλιστα νὰ πεῖ ἐκεῖνος στὸν Πατέρα Του «ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι» (Λουκ. 23, 34) ἢ περίπτωσή τοῦ ληστή πού ἦταν σταυρωμένος μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸν χλεύαζε· ἡ περίπτωσή τῆς ἀντίστοιχης ἐγκατάλειψης τῆς Μητέρας Του, ὅπως ἐβλεπε τὴν ἐγκατάλειψη αὐτὴ σκληρὴ καὶ ἀδυσώπητη, γι' αὐτὸ καὶ ἐμπιστεύεται τὴν Παναγία στὸν ἀγαπημένο Του μαθητῆ· ἡ περίπτωσή τῆς διψᾶς πού αἰσθάνθηκε καὶ τῆς ἀνταπόκρισής πού βρῆκε ὄχι σὲ λίγο νερό, ἀλλὰ σὲ ἓνα σπόγγο μὲ ξίδι καὶ χολή· καὶ ὄλες οἱ ἄλλες λεπτομέρειες τῶν ὥρων ἐκείνων τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ προλίδουν τὴν ἐγκατάλειψή Του κυρίως ἀπὸ μέρους τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους παρά ταῦτα εἶχε περιποιηθεῖ καὶ θεραπεύσει, τοὺς ὁποίους εἶχε ἀγαπήσει καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους τὴ στιγμή ἐκείνη ἔδινε τὴν ψυχὴ του ἐπάνω στοῦ Σταυροῦ.

Αὐτὴ ἡ πλευρὰ τοῦ «μυστηρίου» τῆς στιγμῆς ἐκείνης τῆς ἀγωνίας τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ γιὰ μᾶς. Διότι, ἂς μὴν κρυβόμαστε, εἶναι ἡ πλευρὰ πού ἀντικατοπτρίζει τὴ δικὴ μας στάση ἀπέναντι στοῦ σταυρωμένου καὶ ἐγκαταλειμμένου Ἰησοῦ. Εἶναι ἡ στάση τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐγκατάλειψης, τῆς σκληρῆς ἀπάρνησης, τῆς χωρὶς προηγούμενου προδοσίας τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ μέρους τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού ἔχει ἀπορροφηθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐγκόσμια πράγματα, ὡς τὸ σημεῖο νὰ ἄγνοεῖ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Σταυρωμένου καὶ νὰ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπό του ἀπ' Αὐτόν.

* * *

Ἄν θὰ ἔπρεπε νὰ συνδέσουμε τὴν τραγικὴ κραυγὴ τοῦ Κυρίου, «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;», ὄχι μόνο μὲ τις βιούμενες τις ὥρες ἐκείνες λεπτομέρειες τοῦ Γολγοθά, ἀλλὰ εὐρύτερα καὶ μὲ

1. Ὀριγένης, Εἰς Ψαλμὸν ΚΑ', 2, PG 12, 1259. Βλέπε καὶ Ἀθανασίου, Εἰς Ψαλμὸν ΚΑ', PG 27, 132.

2. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς Ψαλμὸν ΚΑ', 1, PG 69, 837.

άλλες μεγάλες στιγμές, τραγικά συνδεμένες με τή Σταύρωση και τὸ Γολγοθά, θὰ ἔλεγα ὅτι ἡ ἀγωνία Του τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀντικατοπτρίζεται σὲ δύο κεφαλαιώδη σημεία τῆς ἀπαράμιλλης Ὁμιλίας Του τῆς Διαθήκης, ποὺ εἶπε λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξοδὸ Του γιὰ τὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ τὴ σύλληψή Του, ποὺ τὸν ὀδήγησαν στὸ Σταυρὸ καὶ στὸ θάνατο.

Καὶ τὰ κεφαλαιώδη αὐτὰ σημεία εἶναι ἡ βασικὴ καὶ θεμελιώδης ἐντολὴ, ποὺ δίνει μὲ τὴν Ὁμιλία Του ἐκείνη, καὶ ἡ μεγάλη εὐχή, ποὺ διατυπώνει μὲ αὐτὴ, σφραγίζοντας τὸ σωτηριῶδες ἔργο Του.

Ἡ ἐντολὴ εἶναι τὸ περίφημο ἐκεῖνο: «Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰωάν. 13, 34).

Καὶ ἡ εὐχή καὶ προσευχή Του εἶναι ἐκείνη ποὺ τὴν ἐκφράζει ὅταν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πατέρα Του: «Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνοματί σου, ᾧ δέδωκάς μοι, ἵνα ὡσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς» (Ἰωάν. 17, 11).

Νομίζω, ὅτι ἡ καλύτερη, ἡ μόνη σωστὴ ἀντήρηση στὸ «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;» εἶναι αὐτὰ τὰ δύο στοιχεῖα, ποὺ καταξιώνουν τὴ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου: ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐνότητα.

Ἡ ἀγάπη πρὸς ἀλλήλους, σὰν ἡ μόνη καινὴ ἐντολὴ ποὺ ἰσχύει στοὺς αἰῶνες.

Καὶ ἡ ἐνότητα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, σὰν ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς.